

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора **Мартинюка Володимира Петровича**, на дисертаційну роботу **Маркевич Катерини Леонідівни** на тему: **«Реалізація національних економічних інтересів України у залученні прямих іноземних інвестицій»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)

Актуальність теми дисертаційної роботи

Дисертаційне дослідження присвячене питанню реалізації національних економічних інтересів (НЕІ) в умовах залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) видається актуальним з огляду на те, що ПІІ на сучасному етапі соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку виступають одним з вагомих факторів забезпечення економічної безпеки держави та реалізації НЕІ, а подальші перспективи їх [ПІІ] надходження відіграють вирішальну роль у забезпеченні виходу країни з кризового стану та переходу до стійкого та одночасно сталого розвитку. Водночас, стратегічним пріоритетом держави є не лише залучення таких капіталів, але й результативне їх акумулювання та, відповідно, отримання вигод для реалізації НЕІ країни-реципієнта.

Сучасний етап інвестиційного розвитку Україні характеризується відсутністю стратегії та конкретних кроків до реагування на зміни, що відбуваються в інвестиційному середовищі, та які можуть створювати ризики економічній безпеці України та обмежують її [України] можливості до реалізації економічних інтересів. Країні необхідне розуміння багатоаспектного вдосконалення державної інвестиційної політики, яка має враховувати потенціал інвестиційної ємності України, а також формувати привабливий інвестиційний клімат із одночасним забезпеченням економічної безпеки України, враховуючи ризики, які можуть виникнути внаслідок інвестиційної діяльності для України та інвестора, намагаючись їх нівелювати.

Відтак, обґрунтування пріоритетних напрямків політики державного регулювання ПІІ з позиції реалізації НЕІ та розробка науково-практичних рекомендацій, направлених на формування передумов для нарощення

«якісних» ПШ та підвищення оперативності реагування на деструктивний вплив ризиків для України та іноземного інвестора, які можуть виникнути внаслідок інвестиційної діяльності, є вкрай важливим завданням.

Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто звернутися до результатів, які найбільше вирізняються науковою новизною.

По-перше, заслуговує на увагу запропонований автором формалізований підхід до висвітлення дуальності ПШ в системі економічної безпеки у якості потенційних джерел ризиків та важелів забезпечення економічної безпеки держави, який доповнено запропонованим автором контурним аналізом результативності впливу ПШ на системоутворюючі складові економічної безпеки держави. Це дозволило сформулювати та обґрунтувати заходи регулювання залучення ПШ з позиції реалізації НЕІ.

По-друге, цінним з наукової точки зору є вдосконалення науково-методичних підходів до оцінювання ПШ в системі показників економічної безпеки держави у спосіб доповнення існуючих індикаторів економічної безпеки показниками, пов'язаними з ПШ, вираховання запропонованого автором індексу ефективності ПШ, завдяки якому стає можливим відслідковування дієвості системи регулювання ПШ в системі економічної безпеки України.

По-третьє, важливим в прикладному аспекті є запропонована автором методика експертного опитування щодо класифікації ризиків, пов'язаних з функціонуванням ПШ, з якими можуть стикнутися і іноземні інвестори (економічного та неекономічного характеру) та держава, а також розробка заходів до попередження та нівелювання небажаних наслідків для сторін інвестиційного процесу від функціонування ПШ.

По-четверте, значущими в практичній площині є рекомендації з адаптації світового досвіду захисту НЕІ в умовах функціонування ПШ до реалій сучасного етапу соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку

України, що дозволило сформувати взаємоузгоджену та цілісну систему спонукальних, заохочувальних та захисних заходів державної політики до залучення та функціонування ПШ.

Можна вважати, що елементи наукової новизни сформульовані у дослідженні є коректними, а їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Маркевич К. Л. дає підстави стверджувати, що підхід здобувача до обґрунтування теоретичних засад та формування науково-практичних рекомендацій щодо реалізації НЕІ в умовах залучення ПШ, а також визначення заходів, необхідних для стратегічно вигідного позиціонування України з-поміж світових держав відзначається фундаментальністю та ґрунтовністю дослідження.

Доцільно відзначити логічність структури дисертації та викладу її змісту. Наведені автором висновки є обґрунтованими та базуються на сукупності сучасних загально-наукових і спеціальних методів дослідження. Зокрема, було використано *метод наукової абстракції* у главах 1.1, 1.2, 1.3 для розкриття природи та сутності ПШ, НЕІ та економічної безпеки держави; *методи аналізу та синтезу* з метою визначення місця ПШ в системі економічної безпеки держави та їх впливу на реалізацію НЕІ (глави 1.2, 1.3); завдяки *історико-логічному методу* досліджено еволюцію теорій руху ПШ та діяльності ТНК в країні-реципієнті, а також сучасну практику регулювання ПШ (глави 1.1, 2.1.1); завдяки *методам синтезу та логічного узагальнення* у главі 1.3 визначено головні переваги та ризики ПШ для забезпечення економічної безпеки, що є одним з пунктів новизни дисертаційного дослідження.

Методом порівняльного аналізу у главах 2.1 та 2.2 здійснено аналіз прямого іноземного інвестування, механізмів та інструментів його регулювання в країнах Вишеградської групи та Україні, а завдяки *методу експертних оцінок*

(глава 3.3) визначено види ризиків для іноземного інвестора та держави, ймовірність їх прояву та ступінь небезпеки (глави 1.1 та 3.3). Також у роботі використовувався *структурно-функціональний метод* задля визначення та обґрунтування напрямків регулювання ПІІ (глави 3.1, 3.2, 3.3); *методи економічного моделювання та статистики* – для дослідження місця ПІІ в системі економічної безпеки (глава 2.3.), а також *графічний та графоаналітичний методи*, що дозволило наочно зобразити системні уявлення щодо прямого іноземного інвестування в економіці (глави 1.3, 2.1, 2.2, 2.3).

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації (фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів в галузі прямого іноземного інвестування, національних економічних інтересів та економічної безпеки держави, а також законодавчих і нормативно-правових актів України та інших держав; офіційних звітів, міжнародних статистичних баз даних та Державної служби статистики України та ін.). Справляє позитивне враження джерельна база: список використаної літератури з 323 джерел вміщує значну кількість іншомовних видань, що свідчить про ґрунтовне опрацювання проблеми, високий рівень наукової підготовки здобувача та його наукову зрілість.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Сформульована мета та поставлені завдання повною мірою реалізовані у процесі дослідження, результати якого відображені у тексті дисертації, а також в узагальненому вигляді сформульовані у висновках до кожного з розділів та загальних висновках дисертації, що виносяться на захист.

У вступі чітко аргументовано актуальність проблеми, коректно сформульовано мету, яка корелює з темою дисертаційного дослідження та конкретизується у завданнях, а також визначено об'єкт та предмет роботи, окреслено використані в роботі методи дослідження, наведено практичну цінність дослідження, а також одержані результати наукової новизни.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади дослідження прямих іноземних інвестицій в контексті реалізації національних економічних інтересів» уточнено понятійно-термінологічний апарат, що використовується в роботі, подається огляд літератури, присвяченої питанню дослідження прямого іноземного інвестування, економічної безпеки держави та національних економічних інтересів, систематизовано та обґрунтовано головні переваги та ризики для країни-реципієнта від надходження ПІІ та діяльності іноземного інвестора, а також встановлено взаємозв'язки ПІІ зі складовими економічної безпеки держави.

Здобувачем систематизовано концептуальні підходи науковців до визначення теоретико-змістовних характеристик «національних економічних інтересів» та «економічної безпеки держави», що дало можливість виявити неоднозначність у трактуваннях зважаючи на різні наукові школи, інструментарій досліджень, опис об'єкту, його структуру та зміст, а також дескриптивні властивості визначень, що відрізняють об'єкт дослідження від більш широкого класу понять. Також, з точки зору безпекоорієнтовного підходу автором проведено аналіз теоретичних підходів до визначення сутності економічної категорії «прямі іноземні інвестиції» (глава 1.1).

Аналізуючи впливи, які можуть спричинити ПІІ у країні-реципієнті та з метою попередження настання потенційних ризиків внаслідок діяльності іноземних інвесторів, дисертантом визначено їх структуру за низкою складових НЕІ країни-реципієнта. Зокрема виявлено, що ідентифіковані ризики переважно генеруються недосконалістю та несформованістю інституційно-правового середовища країни-реципієнта (глава 1.2), що сприяло формуванню пропозицій інституційно-правового регулювання ПІІ з точки зору безпекоорієнтованого підходу.

Також розділ характеризується важливим пунктом новизни дослідження, а саме представлено розгорнутий опис та пояснення взаємозв'язку ПІІ з системоутворюючими складовими економічної безпеки держави через запропонований автором контурний аналіз. Завдяки аналізу констатовано, що

ПІ можуть стати важливим фактором прискорення темпів економічного зростання держави, оптимізації національної господарської структури, підвищення конкурентоспроможності продукції, але переважно за відсутності належного регулювання такі інвестиції можуть негативно впливати на економічну безпеку держави. Визначено, що співвідношення ймовірності реалізації позитивного потенціалу та загроз залежить від ефективності застосування відповідних механізмів та інструментів економічної політики, спрямованих на захист НЕІ країни-реципієнта (глава 1.3).

У другому розділі «Оцінка впливу прямих іноземних інвестицій на реалізацію національних економічних інтересів та забезпечення економічної безпеки» у спосіб проведення структурно-динамічного аналізу припливів ПІ до країн Вишеградської групи (V4) та України визначено вплив таких інвестицій на НЕІ та їх регулювання з позиції забезпечення економічної безпеки; з-поміж іншого проведено розрахунки запропонованого в системі показників економічної безпеки України індексу ефективності ПІ (з визначенням нових індикаторів в системі показників економічної безпеки), що сприяло вдосконаленню системи регулювання ПІ.

Проведений дисертантом аналіз сучасних трендів регулювання ПІ з позиції захисту НЕІ у світі загалом та країнах Вишеградської групи зокрема, дозволив дійти висновку, що сектори економіки все більше стають чутливими до національної безпеки, а нові уявлення про ймовірні загрози призвели до еволюції інвестиційної політики країн. Це характеризується ухваленням все більшою кількістю країн законодавства в галузі національної безпеки, демонструючи критичніше ставлення до ПІ, проте не забуваючи про підтримку сприятливого інвестиційного клімату з метою залучення «якісних» ПІ (глава 2.1).

Здобувачем проведено комплексний аналіз прямого іноземного інвестування в Україні, результати якого засвідчили екстенсивний характер такого інвестування та невідповідність структури ПІ стратегічним завданням розвитку України. Доведено, що Україні притаманні: значний ступінь

регіональної неоднорідності, низька диверсифікованість надходжень ПІІ за географічним розподілом, незначна частка інвестицій в реальний сектор економіки за загальним обсягом залучених ПІІ. Виявлено, що дані негативні тренди функціонування ПІІ в економіку України є результатом невідповідної інвестиційної політики, яка не забезпечує стабільне поповнення інвестиційних ресурсів за рахунок ПІІ (глава 2.2).

З огляду на дуалістичний характер ПІІ, здобувачем запропоновано та обґрунтовано критерії оцінки ефективності ПІІ через доповнення новими індикаторами системи показників економічної безпеки України, що стосуються ПІІ, а також розраховано на їх [індикаторів] основі індекс ефективності ПІІ за 2011-2019 рр. Введення даного індексу дозволило впровадити критерій посилення економічної безпеки в умовах припливу ПІІ в оцінці дієвості системи регулювання таких інвестицій (глава 2.3).

Третій розділ «Регулювання прямих іноземних інвестицій в політиці реалізації національних економічних інтересів України» присвячено визначенню напрямків регулювання ПІІ з позиції реалізації НЕІ, обґрунтовано механізми та інструменти залучення ПІІ в Україну та покращення інвестиційного клімату, а також зважаючи на неоднозначний характер ПІІ визначено вектори оптимізації управління ризиками для інвестора та України в контексті забезпечення економічних інтересів сторін.

Автору вдалося науково обґрунтувати напрямки політики державного регулювання ПІІ в системі економічної безпеки та сформулювати прикладні рекомендації, що вирізняються комплексним їх представленням через інструменти заохочення, сприяння та захисту. З метою залучення «якісних» ПІІ до економіки України дисертантом запропоновано конкретні кроки, спрямовані на підтримку напрямів, стадій та процесів залучення ПІІ, що сприятимуть реалізації НЕІ (глава 3.1).

Здобувачем запропоновано до практичного впровадження комплексну систему стимулювання ПІІ (із застосуванням інструментів організаційно-правового, інституційного, інформаційного, територіально-організаційного,

бюджетно-податкового механізмів), що дозволить підвищити інвестиційну активність в країні з урахуванням НЕІ. Одночасно, важливість запропонованих заходів корелює з визначенням мети дисертаційного дослідження у частині підвищення оперативності реагування на деструктивний вплив ризиків, які можуть виникнути внаслідок діяльності іноземних інвесторів (глава 3.2).

Вагомим здобутком роботи стало проведення експертного опитування (на основі розробленої автором методики з проблеми, що є предметом дослідження), завдяки якому вдалося визначити ймовірність настання та ступінь небезпеки ризиків для України та іноземного інвестора, які перешкоджають реалізації НЕІ та інтересам інвесторів. Також, за результатами опитування здобувачем сформовано систему управління ризиками для суб'єктів інвестиційного процесу (заходи щодо попередження та нівелювання небажаних наслідків для сторін при функціонуванні ПП) у контексті забезпечення економічних інтересів сторін (глава 3.3).

Дисертація завершується розгорнутими висновками, які впливають зі змісту роботи та сформованих завдань, слугують віддзеркаленням їх основних результатів.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можна зробити висновок, що у процесі виконання дослідження мета була досягнута, а робота є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки та практики, рекомендації щодо їх можливого використання

Результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Зокрема, вони можуть бути використані при розробці та імплементації заходів економічної політики у напрямку формування сприятливого інвестиційного клімату центральними органами влади та органами місцевого самоврядування. Крім того, результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі викладання у ЗВО економічного профілю курсів «Сучасні транснаціональні корпорації»,

«Міжнародна економічна безпека», а також «Міжнародні економічні відносини».

Результати дослідження впроваджено у: Національному інституті стратегічних досліджень при розробці рекомендацій стосовно залучення та використання ПІІ в українській економіці за необхідності реалізації НЕІ та забезпечення економічної безпеки України, посилення використання можливостей та попередження імовірних негативних ефектів від діяльності іноземних інвесторів на реалізацію НЕІ України; Науковому парку Київського національного економічного університету при обґрунтуванні напрямів політики активізації ПІІ з використанням наукових, технологічних та індустриальних парків; Всеукраїнській громадській організації «Всеукраїнська асоціація економістів-міжнародників» при підготовці та проведенні наукових заходів, що стосувалися прямого іноземного інвестування; Київському національному університеті імені Тараса Шевченка при підготовці науково-методичних матеріалів низки дисциплін.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях та апробація результатів дисертації

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у 22 публікаціях, 10 з яких надруковано у фахових наукових виданнях (у т.ч. одна надрукована в іноземному науковому виданні). Представлення результатів наукової роботи у такій кількості публікацій здобувача є достатнім. Вони повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Основні положення дисертації широко апробовані на наукових конференціях: «Глобальна економічна динаміка як фактор напруги соціально-політичних процесів: цикли, криза і конфлікти» (м. Афіни, 2014 .), «Шляхи розбудови економіки України в контексті підвищення її конкурентоспроможності» (м. Київ, 2014 р.), «Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів» (м. Київ, 2014 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики

глобалізації» (м. Тернопіль, 2015 р.), «Шевченківська весна 2015: Економіка» (м. Київ, 2015 р.), «Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах» (м. Ужгород, 2015р.), «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2015 р.). «Стратегія реалізації конкурентної політики України в контексті євроінтеграційних викликів» (м. Київ, 2017 р.), «Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології» (м. Одеса, 2020 р.).

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей здобувача, в яких відображено положення дисертації та результати досліджень, повною мірою розкривають визначені роботою завдання. Доцільно вважати, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійно виконаною науковою працею, що має завершений характер.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що висуваються МОН України до даного виду робіт. Зокрема, у тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати та висновки здійсненого Маркевич К. Л. дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

Попри позитивні здобутки здобувача, все ж доцільно звернути увагу на ряд дискусійних положень та зауважень до дисертаційної роботи, суть основних з яких полягає в наступному:

1. У першому розділі дослідження досить детально було опрацьовано понятійно-термінологічний апарат таких визначень як-то «національні економічні інтереси» та «економічна безпека держави» з допомоги великої кількості наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Разом з тим, доцільним також було б доповнити глави 1.2 та

- 1.3 дослідження авторським аналізом державних стратегій країн світу, що стосуються реалізації НЕІ та економічної безпеки держави.
2. В теоретичній частині (у главі 1.3) автор дійшов висновку, що ПШ притаманна дуальність з позиції їх впливу на економічну безпеку держави та їх неоднозначний вплив на реалізацію НЕІ (з визначенням можливостей та ризиків). Разом з тим, глава 2, яка має містити практичне підтвердження теоретичної частини характеризується недостатністю практичних прикладів таких впливів. Зокрема, недостатньо відображено вплив таких інвестицій на фінансову, соціальну, енергетичну та екологічну складові економічної безпеки країн Вишеградської групи та України.
 3. У Главі 2.1. досить детально проаналізовано практичний досвід залучення та регулювання ПШ з позиції реалізації НЕІ в країнах Вишеградської групи. Проте видається доцільним доповнити даний досвід охопленням більшої кількості країн світу, що дозволить посилити авторський підхід до визначення шляхів (практичних кроків) реалізації НЕІ у залученні ПШ.
 4. У підрозділі 2.3 рукопису автор навела сукупність запропонованих індикаторів для оцінки стану безпеки щодо впливу ПШ та запропонувала індекс ефективності ПШ в системі показників забезпечення економічної безпеки держави (с.167-168). Втім, запропоновані індикатори частково охоплюють систему економічної безпеки (не приділено належної уваги усім складовим економічної безпеки, що визначила здобувач) та можуть показати свій вплив на економічну безпеку опосередковано.
 5. Попри визначення типу (стимулятор чи дестимулятор) запропонованих індикаторів в системі показників економічної безпеки, не знайшли свого застосування при розрахунку інтегрального показника індексу ефективності ПШ впливи, які на думку автора є загрозливими для економічної безпеки в умовах присутності іноземного капіталу, а саме такі, що збільшують нерівність в розмірах заробітної плати, нераціонально використовують природні ресурси, закріплюють

сировинну спеціалізацію економіку через посилення залежності економіки від сировинного експорту, посилюють нестабільність економічного розвитку через планові дезінвестиції тощо.

6. Доцільно було б розширити надане автором роз'яснення змісту отриманих результатів інтегрального показника індексу ефективності ПІІ за аналізований період з приділенням більшої уваги аналізу динаміки запропонованих індикаторів (с. 176-178).
7. Зважаючи на те, що глава 2.3 має назву «Прямі іноземні інвестиції в системі економічної безпеки України», а достовірність запропонованого індексу ефективності ПІІ, що дозволяє оцінити дієвість системи регулювання ПІІ, не викликає сумніву, все ж видається необхідним врахуванням запропонованого індексу в системі індикаторів економічної безпеки (з можливим включенням до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України) з метою розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки України.

Однак, висловлені зауваження не змінюють загальної високої оцінки теоретико-методичного рівня та практичної значущості отриманих результатів дисертаційної роботи в цілому. За змістом і науково-практичною спрямованістю дисертаційне дослідження є фундаментальним та новаторським.

Загальний висновок

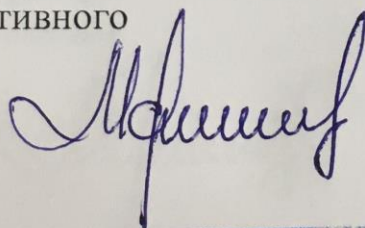
Дисертація Маркевич К. Л. є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею. Отримані у роботі нові науково обґрунтовані результати розв'язують важливе науково-практичне завдання, що полягає в теоретичному осмисленні впливу ПІІ на НЕІ, розробці науково-методичних та практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки України шляхом вироблення системи спонукальних, заохочувальних та захисних заходів щодо ПІІ. Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, новизна та

повнота викладу в опублікованих працях повною мірою відповідають вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій.

На підставі зазначеного вище можна зробити висновок, що дисертаційна робота на тему «Реалізація національних економічних інтересів України у залученні прямих іноземних інвестицій», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор – Маркевич Катерина Леонідівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
та фінансового менеджменту
НУ «Львівська політехніка»

Володимир Мартинюк

